

<<http://is.beneficiium.ru/docs/20001030-memorandum-komissii-evropeiskogo-sovetaABob-obuchenii-B>>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.

3. Nacionalna dopovid': «Cili Rozvytku Tysyacholittya. Ukrayina – 2010» Ministerstvo Ekonomiky Ukrayiny'. – K, 2010. – 107 s.

4. Osvita doroslyh v Ukrayini cherez pryzmu yevropejskogo dosvidu : zbirka materialiv. – K.: DVV international, 2011. – 117 s.

5. Global report on adult learning and education, UNESCO Institute for Lifelong Learning, Hamburg 2009 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: 15.08.2012 <<http://www.unesco.org/filead/multimedia/institutes/ui/congrale>>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.

УДК 371.134

Броннікова Валентина Борисівна – аспірант відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
E-mail: valyushka_kiev@ukr.net

СУТНІСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

У публікації визначено сутність самостійної роботи учнів професійно-технічних навчальних закладів в умовах особистісно орієнтованого навчання, розкрито роль самостійної роботи як важливої компоненти навчання для формування творчої, освіченої особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: *освіта, навчальний процес, професійна освіта, професійно-технічні навчальні заклади, особистісно-орієнтоване навчання, самостійна робота, самостійність.*

Одним із важливих напрямів реформування освіти в Україні є створення передумов для формування освіченої, творчої особистості, становлення її морального і фізичного здоров'я, підготовки висококваліфікованого фахівця, виховання громадянина демократичного суспільства. На початку XXI ст. постає проблема формування в учнів професійно-технічних навчальних закладів такого механізму мислення, який би дав можливість швидко адаптуватися до вимог, що постійно змінюються, самостійно знаходити та аналізувати нові джерела інформації, творчо застосувати їх у майбутній професійній діяльності. Отже, роль самостійної роботи як важливої компоненти навчання зростає. Саме процес включення учнів у самостійне опрацювання навчального програмового матеріалу, формування у них власних оцінних суджень необхідні для глибокого засвоєння наукових знань і їх наступного творчого використання.

Особистісно орієнтоване навчання передбачає створення умов, за яких освітній процес стає для учня особистісно значущим. Організація особистісно орієнтованого навчання потребує переорієнтації: від спрямованості на запам'ятовування готових знань необхідно перейти до

формування особистісних новоутворень, вміння творчо навчатись, самостійно опрацьовуючи наукові знання і аналізуючи суспільний досвід стосовно до потреб практики.

Мета статті: визначити сутність та розкрити роль самостійної роботи учнів професійно-технічних навчальних закладів в умовах особистісно орієнтованого навчання як однієї з основних форм навчання для формування творчої, освіченої особистості майбутнього фахівця.

Проблема розвитку активності й самостійності учнів та студентів не є новою. Її значущість у навчанні знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (А. Дістервег, Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський), так і у вітчизняній науковій думці. Дослідження проблеми самостійної роботи учнів та студентів ведеться за багатьма напрямками. Відомі науковці, а саме: О. В. Астахова, І. Ф. Харламов, В. І. Євдокимов, І. Ф. Прокопенко, П. І. Підкасистий – надають великого значення самостійній роботі в процесі формування особистості. У наукових роботах В.К. Буряка, Б.Г. Єсипової, А.М. Івасишина, В.В. Луценко, П.І. Підкасистого, Н.О. Шишкіної та ін. досліджувались сутність поняття самостійної роботи, розглядалися різні класифікації, вивчались методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розроблялись методика планування та контролю самостійної роботи.

Принагідно зазначимо, що проблему організації самостійної роботи студентів досліджували М.Г. Гарунов, О.В. Євдокимов, С.Г. Заскалета, І.А. Шайдур та ін. Управління самостійною роботою студентів у позааудиторний час займалися Л.В. Клименко, В.П. Шпак та ін. Навчання студентів вмінню планувати свою пізнавальну діяльність досліджували А.А. Лошак, О.М. Козак, М.П. Красницький та ін. Системний підхід в організації самостійної роботи студентів досліджувався в роботах Г.М. Гнитецької, Л.І. Заякиної та ін. У працях К.Б. Бабенко, О.Г. Мороза, В.С. Тесленка та ін. відображені особливості організації самостійної роботи студентів на молодших курсах.

Новою парадигмою освіти визначається якісно новий етап удосконалення самостійної роботи учнів у ПТНЗ, якій присвячена велика кількість наукових праць, у яких розкриваються різні аспекти даної проблеми: сутність самостійної роботи та її значення; види робіт та методика їх організації; ефективність самостійної роботи та ін. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили А.М. Алексюк, В.І. Бондар, Б.П. Єсіпов, О.Г. Мороз, П.І. Підкасистий, М.М. Солдатенко. Незважаючи на значну кількість досліджень, які присвячені самостійній роботі, проблема сутності самостійної роботи учнів ПТНЗ в умовах особистісно-орієнтованого навчання майже не розглядалась, не виявлені теоретичні передумови організації самостійної роботи студентів, орієнтованої на їхні індивідуальні особливості.

Проблеми суспільства на кожному історичному етапі відбиваються у розвитку освіти, а тому освітні системи повинні

враховувати як інтенсивність, так і потреби життя людини. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Закон України «Про освіту» проголошують освітні пріоритети забезпечення гармонійного та всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, формування у неї цілісної картини світу, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, що спонукає до реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні.

За С.У. Гончаренком, особистісний підхід яляє собою «послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії» [2, с. 243]. Особистісно-орієнтоване навчання є шляхом до повного розкриття можливостей і здібностей кожного учня, розвитку його неповторної індивідуальності. Мета такого навчання – гармонійне формування і всебічний розвиток особистості, розкриття її творчих сил, набуття власного «Я». Учень має стати суб'єктом життєдіяльності, професійної діяльності, а не опанувати тільки певну сукупність загальнонаукових і професійних знань, навичок і вмінь. Для цього педагог повинен допомогти учневі знайти самого себе, підтримати та розвинути людину в людині, закласти в неї механізми адаптації, самовизначення, саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення в умовах навчально-пізнавальної діяльності, які сприятимуть становленню творчої особистості [4]. Особливого значення набуває впровадження технологій особистісно орієнтованого навчання при роботі саме з учнями ПТО, майбутня професійна діяльність яких передбачає активну життєву позицію і відповідність особливим соціальним вимогам.

Успіх підготовки фахівців залежить від багатьох факторів, одним з яких є самостійна робота учнів, якій відводиться значна роль і місце в навчальному процесі. Тому основним завданням викладача стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи учнів, а сама самостійна робота є важливим резервом підвищення ефективності підготовки спеціалістів. Характеризуючи особливості організації самостійної роботи учнів, потрібно зазначити, що вона ні в якому разі не є сталою, незмінною. Варіативність її зумовлена тим, що система самостійної роботи орієнтована на суб'єкта навчальної діяльності. А будь-яка людина, що розвивається, є неповторною особистістю.

Вважаємо за доцільне зазначити, що самостійна робота учнів – це складний комплекс взаємодій педагога і учнів в навчально-виховному процесі. Відомий дослідник Б.П. Єсіпов визначив самостійну роботу як «таку роботу, яка виконується без безпосередньої участі вчителя, але за його завданням у спеціально наданий для цього час; при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети і виражають в тій або іншій формі результати своїх розумових або фізичних дій» [2]. Отже, самостійна робота – це навчальна діяльність, спрямована на вивчення й оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі

викладача, але під його чітким керівництвом, що значною мірою впливає на ефективність самостійної роботи учня.

Ефективність здійснення самостійної роботи визначається як рівнем виконання педагогом його функцій щодо організації і керування цією роботою, так і в значній мірі усвідомленням учнем свого значення як суб'єкта діяльності, розумінням особистісної значущості, потребою регулярної самостійної роботи. Самостійна робота повинна передбачати свідому постановку перед собою тих або інших завдань, самостійне планування та здійснення своєї діяльності

П.І. Підкасистий зазначає, що у визначенні самостійної роботи повинні бути відображені творчість учня і єдність процесуальної і логіко-змістовної сторін самостійної діяльності. Він вважає самостійну роботу засобом навчання, що у кожній конкретній ситуації засвоєння відповідає конкретній дидактичній меті та завданню і є необхідною умовою самоорганізації і самодисципліни того, хто навчається в оволодінні методами пізнавальної діяльності [3].

Найбільш високий рівень самостійності – це стремління до самостійної постановки проблем і їх рішення. Пізніше починають мати значення такі мотиви, як працювати самостійно, діставати самостійну оцінку, зрівнювати свою роботу з роботою інших.

Виконання самостійної роботи потребує від учнів напруги, пізнавальних і практичних способів діяльності, творчого мислення. Один з кращих методів самостійної роботи – робота з навчальним посібником, вирішення задач виконанням вправ, лабораторні роботи, конструювання моделювання виконаних трудових завдань. Практичне формування професійної самостійності учнів виконується в процесі виробничого і теоретичного навчання, активної участі в житті колективу.

За своєю суттю самостійна робота є активною розумовою діяльністю, пов'язаною з виконанням навчального завдання. Наявність завдання і цільової установки на його виконання вважають характерними ознаками самостійної роботи. Завдання, які доводиться вирішувати в навчальній діяльності, стосуються таких її сфер:

- засвоєння матеріалу теми, яка розглядається на лекції;
- конспектування фундаментальних робіт відповідно до програми навчальної дисципліни;
- розв'язування задач, проведених дослідів тощо;
- підготовка рефератів, контрольних робіт, доповідей, виступів;
- підготовка курсових, дипломних робіт.

Усі ці елементи навчального процесу є самостійною роботою, оскільки учні здійснюють їх певною мірою індивідуально, в позааудиторний час.

Виховання в учнів навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом, науковою та навчально-методичною літературою виховує в них організаційність, системність, діловитість, зосередженість, без чого не обійтись в майбутній професійній діяльності. Учень повинен мати

психологічну готовність до самостійної роботи, яка передусім передбачає наявність у нього мотивів до виконання конкретного завдання. Для того, щоб поставлене завдання стало мотивом розумової та практичної діяльності, воно повинно бути сприйняте учнем. Внутрішнє сприйняття завдання починається з актуалізації мотиву, що спонукає до виконання поставленого завдання, і, відповідно, до організації самостійної роботи.

Ефективним способом формування в учнів потреб і мотивів до самостійної роботи є розвиток пізнавального інтересу до предмета, який вивчається, процесу оволодіння ним. Рівень інтелектуальних запитів учнів зростає, і водночас з'являються нові технології навчання, з якими має бути обізнаний кожний майбутній фахівець. Молодому спеціалісту, який не навчався самостійно здобувати знання, буде не просто розвинути в собі ці якості в професійній діяльності. Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти.

Професійна самостійність має свої специфічні особливості. В її складній системі основними компонентами є професійні уміння і навички, мотивація діяльності учнів. Після закінчення навчального закладу спеціаліст повинен не тільки добре виконувати свої виробничі функції, він повинен продовжувати своє навчання. І тому саме під час навчання учням слід оволодіти методикою самонавчання для наступного самостійного опанування знаннями. Під час самостійної роботи учні мають змогу краще використати свої індивідуальні здібності, що сприяє глибокому осмисленню навчального матеріалу, виробляє цілеспрямованість у здобутті знань, самостійність мислення.

Слід наголосити, що самостійна робота здійснює і виховний вплив, сприяючи формуванню і розвитку необхідних моральних якостей. Самостійна робота учнів професійно-технічних навчальних закладів в умовах особистісно орієнтованого навчання сприяє формуванню в учнів інтелектуальних якостей, необхідних майбутньому спеціалістові. Вона виховує стійкі навички постійного поповнення своїх знань, самоосвіти, сприяє розвитку працелюбності, організаційності й ініціативи, випробовує сили учня, перевіряє волю, дисциплінованість тощо.

Отже, правомірним буде твердження, що особистісно орієнтоване навчання має бути спрямоване на розвиток в учнів стійкого інтересу до пізнання, бажання та вміння самостійно вчитися, а сам навчальний процес – на підготовку освіченого фахівця, який уміє ініціативно, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання та застосовувати їх у майбутній професійній діяльності.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б.П. Есипов. – М.: Учпедгиз, 1961. – 239 с.
3. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная

деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.

4. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Bronnikova Valentina – Postgraduate of the Institute of Pedagogical and Adult Education of NAPS of Ukraine

E-mail: valyushka_kiev@ukr.net

ESSENCE OF STUDENTS' SELF-EDUCATED WORK IN CONDITIONS OF PERSONAL ORIENTATED TEACHING

Summary. *This publication determines the essence of the self-educated work of students of the professional technical training establishments in conditions of personal orientated teaching, it is explained the role of the self-educated work like an important component of teaching for forming creative, educated personality of the future specialist. The personal orientated teaching is a way to complete opening of the opportunities and the abilities of every student, the development of his unique individuality. The inculcation of the technologies of the personal orientated teaching in the work with the students of the professional technical learning establishments, acquires special meaning; the future professional activity of these students foresees the active life position and the accordance to special social demands. The success of specialists training depends on many factors, one of them is self-educated work of students, which is given the significant role and place in the educational process.*

The self-educated work of students of the professional technical learning establishments in conditions of personal orientated teaching furthers the forming intellectual qualities, which are necessary for the future specialists. It trains the steady skills of constant replenishment their knowledge, self-education, furthers the development of the labour love, the organization and the initiative, tries out the student forces, checks the will, discipline etc. The personal orientated teaching must be directed to the development of the steady interest to the knowledge in the students, the wish and the skills of the self-education; but educational process has to be directed to the training of the educated specialist, which can think initiatively and creatively, can improve his knowledge himself and can apply them in future professional activity.

Key words: *education, educational process, vocational education, professional technical training establishments, personal orientated teaching, self-educated work, self-sufficiency.*

Bibliography

1. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk / S.U. Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 s.

2. Esypov B. P. Samostiina robota uchniv na urokah / B. P. Esypov. - M.:Uchpedgis, 1961. – 239 s.

3. Pidkasystyi P.I. Samostiina piznaval`na diial`nist` shkoliariv u navchanni: Teoretyko-eksperymental`ne doslidzhennia / P.I. Pidkasystyi. – M.: Pedagogyka, 1980. – 240 s.

4. Yahupov V.V. Pedahohika: Navch. Posibnyk / V.V. Yahupov. – K.: Lybid', 2002. – 560 s.